

Priručnik za izveštavanje o evropskim integracijama: Češke lekcije za Srbiju

Jana Juzová, Nikola Burazer, Aleksandar Ivković

Uvod

Uprkos određivanja pristupanja EU kao strateškog cilja zemalja Zapadnog Balkana i važnosti ovog procesa za celokupnu političku dinamiku u regionu, izveštavanje o ovom procesu i komunikacija sa širom javnošću ostaju problem. I mediji i organizacije civilnog društva koje za cilj imaju da analiziraju i objasne proces suočavaju se sa različitim preprekama, od složenosti predmeta do političkog okruženja u kojem se proces pristupanja EU oblikuje kroz specifičan narativ.

U Srbiji su evropske integracije centralno političko pitanje više od dve decenije i uticale su na uspon i pad više vlada. Međutim, građani Srbije daleko su najevroskeptičniji u regionu, a medijskim okruženjem u zemlji dominiraju snažni anti-EU narativi. U kombinaciji sa složenošću procesa pristupanja EU, rezultat je neuspeh u komunikaciji o evropskim integracijama, što se često spominje kao problem kako od strane civilnog društva, tako i od institucija EU.

Međutim, slični problemi se mogu videti i u državama članicama EU. Češka je pristupila EU u okviru velikog proširenja 2004. godine, međutim, na češku poziciju unutar Unije uticao je snažan evroskepticizam koji ide pod ruku sa nedovoljno količinom znanja o EU unutar društva. Uprkos tome što je članica EU skoro dve decenije, češka javnost podeljena je u pogledu EU i njenog uticaja na Češku Republiku. EU i „zli Brisel“ posebno služe kao žrtveni jarac za populiste, ali čak i mnoge mejnstrim političare kad god se donese neka nepopularna odluka. Ovaj ambivalentan pristup Češke EU doprinosi nekonzistentnoj evropskoj politici te zemlje i nedostatku proaktivnosti i ambicije u pogledu EU inicijativa.

Ovaj priručnik namenjen je onima koji izveštavaju o procesu pristupanja Srbije EU bilo kao predstavnici medija ili civilnog društva. Cilj priručnika je da analizira probleme i prepreka koje stoje na putu objektivnog i kvalitetnog izveštavanja o EU i procesu pristupanja zemlje EU, ali i da na osnovu lekcija i iskustava Češke i čeških novinara pruži preporuke za medije i organizacije civilnog društva koje se bave ovim pitanjem. Takođe je koristan kao doprinos debati o strateškoj komunikaciji o pristupanju EU te stoga može biti koristan i za donosiocce odluka.

Češka: Zemlja u kojoj se članstvo u EU uzima zdravo za gotovo

1. Kontekst i izvori češkog evroskepticizma

Češka pripada zemljama sa najnegativnijim stavovima o EU među državama članicama¹, a istovremeno je i među državama koje su najskeptičnije po pitanju članstva u Uniji.² Javnost je generalno podeljena po stepenu poverenja u EU³ ili je sklona nepoverenju u Uniju.⁴ Postoji nekoliko objašnjenja za ovu tradicionalno lošu sliku Evropske unije među Česima, uglavnom kombinujući razočaranje članstvom u EU i dosegom i brzinom promena koje donosi svakodnevnom životu građana i evroskeptične narative koje su širili uticajni češki političari u poslednje dve decenije.

Dok je 1990-ih vladala euforija oko pada gvozdene zavese i proklamovanog „povratka Evropi“ u centralnoj i istočnoj Evropi, malo se znalo o tome šta će proces integracija u evroatlantske strukture zahtevati (pre svega EU i NATO). Prvo sučeljavanje visoko postavljenih očekivanja i političke realnosti bila je striktna primena uslovljavanja EU prema zemljama koje teže članstvu u EU, što je zahtevalo veoma teške reforme. Jedan od uslova je bio da Češka reši bilateralne probleme sa susednim zemljama, naime, sa Nemačkom i Austrijom.

Sa Nemačkom su međusobni odnosi bili opterećeni nasleđem Drugog svetskog rata i prisilnim raseljavanjem nemačkih državljana iz pograničnih oblasti Čehoslovačke posle rata. Suočavanje s prošlošću je stoga zahtevalo značajnu političku volju obe strane i snažnu odlučnost čeških političkih elita da bi se dobila domaća podrška za tako osetljivo pitanje. Takođe je postojao dugogodišnji spor između Češke i Austrije oko nuklearne elektrane Temelin u Južnočeškom kraju, čije gašenje je zahtevano. Jedna od stranaka vladajuće koalicije u Austriji je čak zapretila Češkoj da će blokirati njeno pristupanje EU ako ne ispuni njihove zahteve. Postignut je konačni dogovor između dve zemlje, uz posredovanje Evropske komisije, da češka strana obezbedi pojačane mere bezbednosti u fabrici u Temelinu. Već tokom 1990-ih i ranih 2000-ih, oba ova primera su ponudila plodno tlo za nacionalistički i anti-EU sentiment, okrivljujući EU za mešanje u češke unutrašnje poslove. Međutim, ovi glasovi su i dalje bili prilično marginalni i u ovom trenutku želja za pridruživanjem klubu i dalje je dominirala političkim mejnstrimom.

Talas evroskepticizma tradicionalno je predstavljao bivši premijer (1993-1998), a potom predsednik (2003-2013) Vaclav Klaus. Zajedno sa delom češke političke elite, Klaus je dao prednost ekonomskoj integraciji u EU u odnosu na njenu političku dimenziju, plašeći se značajnog gubitka suvereniteta države. Iako je Vaclav Klaus taj koji je podneo zahtev za članstvo Češke u EU, zahtev je bio propraćen jednostranim memorandumom, što je predstavljalo korak bez presedana. Vlada je u referendumu obrazložila svoje razloge za podnošenje zahteva za članstvo u EU, navodeći da bi to bilo po cenu gubitka dela njenog suvereniteta.

Tenzija između nacionalnog suvereniteta i članstva u EU je i dalje prisutna u javnoj raspravi o EU u Češkoj. Međutim, istraživanja različitih agencija pokazuju da se anti-EU osećanja podudaraju sa malim znanjem o tome šta EU radi i kako funkcioniše. S obzirom na to, malo je racionalnog osnova za češki evroskepticizam. U češkom kontekstu, negativni stavovi o EU povezuju se sa nezadovoljstvom opštim pravcem kojim se zemlja i svet kreću. Kritičari Evropske unije su uglavnom oni koji

---

¹ Evropska komisija, "Standard Eurobarometer 95, Spring 2021: Public opinion in the European Union," str. 13-14, dostupno na <https://europa.eu/eurobarometer/>, Pew Research Center, "European Public Opinion Three Decades After the Fall of Communism," str. 52-53, ceo izveštaj dostupan na <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Pew-Research-Center-Value-of-Europe-report-FINAL-UPDATED.pdf>.

² Behavio Labs, STEM Institut, EUROPEUM, "Czechs and the EU Brand: How do Czechs feel about the EU and what could change their mind?," str. 4, dostupno na <http://www.europeum.org/data/articles/znacka-eu-summary-report-final-december-2019.pdf>. Prema studiji, samo 33% Čeha vidi članstvo u EU kao „dobro“ i samo 47%bi glasalo da ostane u EU kada bi imali priliku sada.

³ Evropska komisija, "Standard Eurobarometer 95," str. 10-11, dostupno na <https://europa.eu/eurobarometer/>.

⁴ Evropska komisija, "Eurobarometer 90, Autumn 2018: Public opinion in the European Union," str. 98-99, dostupno na <https://europa.eu/eurobarometer/>.

sebe vide kao „gubitnike“ globalizacije, plaše se migracija i poseduju malo kulturnog i ljudskog kapitala.⁵ Interesantan faktor češkog evroskepticizma je i disocijacija između EU i Evrope. Iako istraživanja pokazuju da Česi imaju pozitivno mišljenje o Evropi, negativno je kada je u pitanju EU. Česi su privrženiji "Evropi" (61% se oseća „potpuno privrženo“, malo ispod EU proseka) nego „Evropskoj uniji“ (35% se oseća „potpuno privrženo“, drugi po redu najgori rezultat u čitavoj EU, po kojem prednjači samo Grčka).⁶

2. Iskustvo čeških novinara sa izveštavanjem o EU

Evroskeptično raspoloženje u društvu, kao i nedovoljno znanje o EU u javnosti, zajedno sa gomilom dezinformacija u javnosti stvara nepovoljno okruženje za novinare koji izveštavaju o EU.

Razvoj stavova češke javnosti o EU prema viđenju novinara

Češki diskurs o EU je opterećen evroskeptičnim i populističkim narativima koje je promovisao Vaclav Klaus i koje su preuzele ostale političke partije učinivši da vremenom postanu mejnstrim u Češkoj. Ovi narativi dominiraju javnom arenom i danas, iako Vaclav Klaus više nije politički aktivan. U trenutku pristupanja Češke EU 2004. godine, javnost je doživljavala EU kao nešto dobro bez razumevanja šta je i kako funkcioniše.

Od ulaska Češke u Evropsku uniju, populistički narativi su postali sve rašireniji i oblikovali su diskusiju o EU i članstvu zemlje u njoj. Češke političke elite više nisu morale da se zalažu za EU niti da je objašnjavaju građanima. EU i položaj Češke unutar nje su stoga teme koje su nestale iz političke diskusije (sa izuzetkom u periodu oko češkog predsedavanja EU 2009. godine), što je ostavilo ove teme populistima i ekstremistima da je interpretiraju javnosti. Ove sile uz podršku mejnstrim medija i političara iz drugih partija trenutno stvaraju sliku o disfunkcionalnoj EU koja se praktično raspada. Percepcija EU je dodatno pogoršana nizom kriza sa kojima se EU suočila – finansijskom krizom, migracionom krizom i od skoro i zdravstvenom krizom izazvanom pandemijom COVID-19. Migraciona kriza je takođe podstakla još više populizma u javnom prostoru i udaljila političku diskusiju o EU u Češkoj od objektivne i praktične debate.

Interesovanje Čeha za vesti o EU – uglavnom o češkim aspektima i sa negativnim stavom

Češku javnost više zanimaju tekstovi o EU nego što se to obično pretpostavlja, uglavnom kada postoji neki češki aspekt. Međutim, ovo interesovanje dolazi iz iskrivljene perspektive da Češku Evropska unija „maltretira“ ili da joj nanosi štetu. Ove „negativne“ vesti iz EU obično nailaze na veći odziv i nailaze na interesovanje čak i u široj javnosti, dok se pozitivne vesti, odnosno vesti o investicijama, razvojnim projektima, zajedničkoj nabavci i distribuciji vakcina protiv COVID-19 itd., uzimaju zdravo za gotovo. Štaviše, problematično je pitanje pristizanja fondova EU u Češku jer iako su neki Česi svesni ove činjenice, oni je povezuju i sa negativnim pojavama kao što su korupcija, preskupe nabavke, itd.

Čehe uglavnom zanimaju upravo češka pitanja kada je u pitanju EU, poput sukoba interesa premijera Andreja Babiša ili uspeha i neuspeha Češke u pregovorima u Briselu. Tipičan i dobro prihvaćen primer su dvostruki standardi u kvalitetu hrane. Češka je zajedno sa nekoliko drugih država Centralne i Istočne Evrope pokrenula pitanje vezano za to da proizvodi koji se prodaju pod istom oznakom imaju različit sastav u različitim zemljama EU, što je dovelo do toga da je EU usvojila pravila kako bi zabranila ovu praksu. Najzanimljivije teme za češku javnost su, međutim, i polarizirajuće teme poput migracija koje i dalje izazivaju mnogo emocija u Češkoj.

⁵ Istraživački projekat „Moje Evropa“ („My Europe“) koji su sproveli Daniel Prokop i Agencija Medijan iz Češke Republike. Glavne zaključke projekta možete pročitati na Češkom na <https://data.irozhlas.cz/eu-kviz-median/>.

⁶ Eurobarometer 87, dostupno na <https://europa.eu/eurobarometer/>.

Češka javnost takođe pristupa izveštavanju o EU sa pozicije nedostatka čak i osnovnih znanja o EU, obično ne shvatajući ni da je Češka članica EU i da kao takva učestvuje u njenom donošenju odluka. Kada se posmatraju uzroci ovog nedostatka znanja i informisanosti javnosti o EU, najčešće se pominju nacionalne političke elite. Političari su generalno nezainteresovani i neupućeni o EU i zbog toga slabo komuniciraju o EU sa javnošću. Na kraju, u češkom društvu postoji duboko ukorenjen osećaj da Češka nema mnogo uticaja na donošenje odluka unutar EU. U tom kontekstu, informisanjem javnosti o pitanjima EU bi onda trebalo da se bave mediji umesto vlade. Međutim, čak i mnogi mejnstrim mediji rade loš posao u ovom pogledu, pribegavajući preteranim pojednostavljenjima i upadljivim naslovima koji su kritični prema EU, umesto objektivnog izveštavanja koje zahteva više istraživanja, provere činjenica i objašnjenja.

Među mejnstrim medijima nema mnogo interesovanja za temu vladavine prava i demokratije, a ako i ima, ono je uglavnom usmereno na sukob češkog premijera sa EU gde se to pitanje generalno doživljava kao da Evropska komisija neopravdano njega „maltretira“. Tema vladavine prava, u odnosu na Mađarsku, Poljsku i premijera Babiša, dobro je propraćena, posebno javnim servisima koji su dužni da izveštavaju o svim važnim pitanjima bez obzira na stepen interesovanja čitalaca/slušalaca. Prema mišljenju novinara, veće interesovanje za ove teme postoji samo u maloj grupi češke javnosti koja je generalno zainteresovanija i bolje informisana o EU. Kao što je gore opisano, Česi su zainteresovani za izveštavanje o vladavini prava i demokratiji među državama članicama EU uglavnom sa tačke sukoba između suverenih nacionalnih država i „loše“ EU koja se meša u njihove poslove.

Prepreke i izazovi u izveštavanju o EU za javnost sa anti-EU stavovima

U češkom kontekstu, informacije o EU mogu se lako pogrešno protumačiti ili se njihovo značenje može promeniti. To dovodi do toga da novinari moraju da budu veoma pažljivi i obazrivi u pogledu načina izražavanja i formulacija koje koriste kada izveštavaju o EU kako bi sprečili bilo kakvu mogućnost pogrešnog tumačenja. Ovo je izuzetno važno u pogledu nekih potencijalno problematičnih tema za češku publiku, kao što su migracije, ublažavanje klimatskih promena ili mere za kontrolu naoružanja.

Zbog ovakvog okruženja i generalno veoma slabog znanja ljudi o EU, novinari moraju da posvete veliki deo izveštavanja na objašnjavanje funkcionisanja EU i njenih osnovnih principa, što ostavlja malo prostora za diskusiju o stvarnom sadržaju o kojem izveštavaju, na primer pozitivnim i negativnim stranama uvedenih mera.

Novinari koji se bave objektivnim i kvalitetnim izveštavanjem, međutim, trpe i posledice toga što neki od čeških medija rade lošije, previše pojednostavljaju ili pogrešno tumače neka od pitanja EU. U češkom javnom prostoru tada postoje dve različite interpretacije ovog problema koje se ponekad loše utiču na novinare koji objektivno izveštavaju. Ova javna provera i kritika tada su stavili ozbiljne medije pod pritisak da budu izuzetno oprezni u izbegavanju bilo kakvih potencijalnih grešaka koje se mogu koristiti protiv njih.

Češki novinari takođe navode prisustvo izvesne autocenzure kada izveštavaju o EU. Budući da čitav javni diskurs naginje ka evroskeptičnim narativima i da preovladava kritika prema EU, vrši se pritisak na neke novinare da ne treba da budu shvaćeni kao previše evroentuzijastični i oni se suočavaju sa mogućnošću optužbi za naivno i neobjektivno izveštavanje o evropskim poslovima. Ovo iskrivljeno okruženje stoga ponekad dovodi do toga da se kritika EU vrednuje više i dominantnije od objektivnog i uravnoteženog izveštavanja. Štaviše, to takođe pokazuje koliko je tema EU polarizujuća u češkom kontekstu.

Proverene strategije i saveti za izveštavanje o EU za slabo informisanu i evroskeptičnu publiku

Moguće je angažovati češku javnost davanjem češkog pečata kod donošenja odluka unutar EU i izveštavanjem o konkretnim češkim temama. Takođe je potrebno maksimalno pojednostaviti objašnjenja o funkcionisanju EU uz očuvanje kvaliteta i jasnoće. EU se i dalje pokazuje kao veoma teško razumljiva čitaocima/slušaočima, čak i onim obrazovanijim i zainteresovanim. Takođe je ključno izbegavati narativ „mi protiv njih“ (Češka protiv EU). Da bi se to postiglo, savetuje se izbegavanje pisanja o EU kao pojedinačnom akteru i umesto toga pominjanje Evropske komisije, članova Evropskog

parlamenta, država članica EU uključujući Češku itd. kao različitih aktera. Istovremeno, potrebno je izbegavati prevelika pojednostavljanja poput nazivanja Evropske komisije „vladom EU“ koja dovode do nerealnih ideja i očekivanja od EU.

Mora se ponavljati iznova i iznova da Češka učestvuje u svakoj odluci koja se donosi unutar EU i koji mandat su Evropskoj komisiji dale države članice EU (da se poništi slika EK kao nezavisnog, vladajućeg tela). Neophodno je i da novinari, ali i političari, građanima objasne kako upravo odluke donete na nivou EU utiču na njihov život u pojedinim oblastima. Uvek treba pokazati kako će usvojeno zakonodavstvo EU uticati na politike na domaćem nivou, posebno u češkom kontekstu.

Takođe se savetuje da se uticaji stave u širi kontekst upoređivanjem sa drugim državama članicama – kako se pitanja o kojima se raspravlja u Češkoj rešavaju u drugim zemljama. Ovo pomaže da se pokaže da ovo pitanje nije nešto što je iz Brisela „nametnuto“ samo Češkoj, već je to važna tema širom EU.

Uloga javnog servisa u informisanju o EU je specifična i ključna. U češkom slučaju, javni servisi Češka televizija i Češki radio dužni su da izveštavaju o svim pitanjima koja utiču na građane. Često su oni na kraju jedini mediji koji izveštavaju o važnim temama EU jer na njihovo izveštavanje ne utiče potražnja javnosti kao što je slučaj u većini mejnstrim medija.

Srbija: Zemlja u kojoj je EU kriva za sve

Evroskepticizam u Srbiji

Uprkos činjenici da je Srbija država kandidat koja pregovara o pristupanju Evropskoj uniji, podrška članstvu u EU je relativno niska. Prema različitim dostupnim istraživanjima javnog mnjenja, podrška pristupanju je poslednjih nekoliko godina bila oko 50%, dok je protivljenje članstvu variralo od 22% do čak 39%.

Ovo je znatno niža podrška od regionalnog proseka na Zapadnom Balkanu, gde je druga najniža podrška, prema anketi BiEPAG-a objavljenoj u novembru 2021. godine, iznosila 79% u Severnoj Makedoniji. Pored toga, u Srbiji je beležena i slabija podrška od trenutne. Prema bazi podataka Ministarstva za evropske integracije, podrška je redovno padala ispod 50% od 2011. do 2016. godine. Kasne 2000-te bile su poslednji period odlučujuće podrške pristupanju Srbije EU, posebno podstaknute potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i uspostavljanjem bezviznog režima sa EU.

Međutim, kako pokazuje anketa BiEPAG-a, postoje i drugi zabrinjavajući trendovi u svakoj od zemalja Zapadnog Balkana, uključujući i Srbiju. Skepticizam u pogledu vremena pristupanja je u porastu. Prema ovoj anketi, 44% građana Srbije ne veruje da će njihova zemlja ikada postati članica EU. Prema mišljenju stručnjaka iz BiEPAG-a, građani Srbije (i regiona) možda prepoznaju prednosti, posebno materijalne i transakcione, pristupanja EU, te ga stoga podržavaju u principu, ali ne planiraju svoju budućnost tako što uzimaju u obzir skorije članstvo u EU.

Izvori evroskepticizma u Srbiji su višestruki. Prvo, postoji ono što se može opisati kao duboko ukorenjeno protivljenje EU, zbog činjenice da se i dalje smatra da je priznanje Kosova glavni preduslov za članstvo u EU. Nedostatak napretka na ovom polju vidi se kao glavni razlog zašto Srbija još nije postala članica EU.⁷ Skoro 70% građana smatra da je Kosovo najveći problem koji Srbija mora da reši da bi ušla u EU. Takođe, ubedljiva većina građana, oko 70%, izjavila je da ne bi „zamenila“

---

⁷ Beogradski centar za bezbednosnu politiku. *Kratka istorija stavova građana o dijalogu Beograda i Prištine. Šta se (nije) promenilo?*, strana 8, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2021/03/Kratka-istorija-stavova-gradjana-o-dijalogu-Beograda-i-Pristine_Sta-se-nije-promenilo.pdf, Pristupljeno 9. februara 2022.

priznanje nezavisnosti Kosova za članstvo u EU⁸, što je potvrđeno brojnim anketama tokom godina. Prisustvo ovakvog okvira u srpskoj javnosti može delimično da objasni niži nivo podrške članstvu u EU od ostatka regiona, uprkos činjenici da su procesi pristupanja drugih zemalja podjednako dugački.

Pored ovoga, međutim, direktniji način na koji se oblikuje mišljenje građana o EU je način na koji mediji izveštavaju o svakodnevnim temama vezanim za odnose Srbije i EU. Domaći istraživači [tvrde](#) da su upravo provladini mediji najvažniji izvor dezinformacija, često usmerenih protiv Evropske unije.

Ovde je važno napomenuti da je uticaj provladinih medija u Srbiji nesrazmerno veliki zbog mehanizama zarobljavanja medija. Najveće medijske kuće u zemlji, uključujući sva četiri privatna televizijska kanala sa nacionalnom pokrivenošću i skoro sve dnevne novine, u vlasništvu su pojedinaca bliskih vladajućoj stranci i imaju snažno provladinu uređivačku politiku. Zarobljavanje medija u Srbiji uticalo je na pad zemlje na međunarodnim indeksima demokratije i slobode medija. Da mediji koji pružaju alternativnu tačku gledišta ne uspeavaju da budu delotvorna protivteža, uočila je i misija OEBS-a u Srbiji uoči parlamentarnih izbora 2020. godine.

U tom kontekstu, istraživanje Centra savremene politike o izveštavanju srpskih medija o EU 2020. godine jasno pokazuje da je predsednik Aleksandar Vučić glavni izvor informacija i kreator narativa o EU, koji su u poslednje vreme sve negativniji. Provladini mediji, prema ovom istraživanju, daju prostor vladinim zvaničnicima da plasiraju narativ po kojem se EU nepravедно odnosi prema Srbiji i osuđuje je zbog njenih navodnih uspeha. Jedan primer je izveštaj Evropske komisije za 2020. koji je bio kritičniji prema Srbiji u pogledu vladavine prava, slobode medija i demokratskih institucija od prethodnih. Kada je reč o dijalogu Beograda i Prištine, provladini mediji su prikazali kako se Srbija suočava sa pritiscima i ucenama EU.

Provladini mediji su takođe glavni izvor veoma pozitivnog izveštavanja o rivalima EU u regionu, Rusiji i Kini. Ovo se može objasniti mnogo većim nivoom popularnosti ove dve globalne sile u Srbiji u odnosu na zapadne zemlje, što je pre svega uslovljeno njihovim ulogama u sukobima 1990-ih i njihovim stavovima o nezavisnosti Kosova. Još jedno objašnjenje, međutim, jeste i pokušaj vladajuće stranke da popularnost Rusije i Kine u srpskoj javnosti iskoristi kao monetu za potkusurivanje kada su u pitanju potencijalne kritike i politički pritisci iz EU u vezi sa normalizacijom odnosa sa Kosovom i vladavinom prava.

U 2021. ovaj trend medijskog izveštavanja je nastavljen, pri čemu je CeSID-ova analiza skoro 10.000 članaka o globalnim akterima na srpskim onlajn medijskim portalima pokazala da, dok je 50% tekstova bilo neutralno, tekstovi sa negativnim sentimentima fokusirani su samo na EU, SAD i NATO, dok članci o Rusiji i Kini uopšte nisu sadržali nikakav negativan prizvuk.

1. Izazovi za novinare koji izveštavaju o EU

U ovom kontekstu, novinari u Srbiji koji žele da profesionalno izveštavaju o EU suočavaju se sa višestrukim izazovima, koji se grubo mogu podeliti u tri vrste: emotivni anti-EU narativi koje promovise većina mejnstrim medija, a koji stvaraju anti-EU pristrasnost među publikom; nezainteresovanost i razumevanje EU i procesa integracije kao takvog; i rastuće razočaranje u EU među građanima koji su kritični prema vlasti zbog percepcije o podršci koju ona dobija od EU.

Emotivni anti-EU narativi koje plasiraju mejnstrim mediji verovatno su najveći izazov za novinare, što otežava privlačenje pažnje građana ka pričama o pozitivnijim aspektima saradnje EU i Srbije. Ilustrativan primer je način na koji je anti-EU i prokinesko izveštavanje o pomoći tokom prvih meseci pandemije COVID-19 oblikovalo percepciju javnosti u narednim mesecima i godinama.

---

⁸ Istraživanje javnog mnjenja Centra za društveni dijalog i regionalne inicijative, avgust 2021, <https://normalizacija.rs/wp-content/uploads/2021/09/CDDRI-RESEARCH-KOSOVO-AUG-2021.pdf>, Pristupljeno 9. februara 2022.

Kina je u martu i aprilu 2020. godine brže poslala Srbiji medicinsku pomoć nego EU, što je rezultiralo krajnje jednostranim izveštavanjem u korist Pekinga. Prema istraživanju Centra savremene politike, tokom prvih nekoliko meseci pandemije, provladini tabloidi su hvalili Kinu i objavljivali emotivno nabijene sadržaje kada su izveštavali o kineskoj pomoći, o čemu svedoče naslovi poput: „Srbijo, ne plači, Kina je uz tebe“, „Srbija ovo ne sme da zaboravi: Kinezi poslali poruke solidarnosti sa Srbijom koje stežu grlo“. S druge strane, provladini mediji otvoreno su kritikovali EU zbog nedostatka podrške u pandemiji i sopstvenog upravljanja krizom, pišući kako je Brisel ostavio Zapadni Balkan „na cedilu“, kako je razotkriven „briseljski birokratski imaginarijum“. „ i kako je „EU smrtno ranjena! Pustila bi Srbe da umru!“, kao i da je „korona uništila evropski san“.

Efekat ovakvog izveštavanja bio je primetan u istraživanjima javnog mnjenja 2020. godine, koja su pokazala da je podrška članstvu Srbije u EU pala ispod 50% prvi put posle nekoliko godina⁹ i da su negativni stavovi prema Uniji dobili značajan zamah. Anketa Beogradskog centra za bezbednosnu politiku u decembru 2020. pokazala je da 75% građana veruje da je Kina najviše pomogla Srbiji u pandemiji, dok je samo 3% reklo da je to bila EU.

Novinari koji su izveštavali o pomoći EU u mesecima nakon izbijanja pandemije su se stoga suočili sa već ukorenjenom percepcijom čitalaca da je Kina pomogla Srbiji kada je to bilo važno, dok je EU bila ta koja ju je ostavila „na cedilu“, što je uticalo na način u kojima su primljeni njihovi izveštaji.

Međutim, pomoć u pandemiji je samo najnoviji element anti-EU narativa koji obično iznose provladini mediji. Godinama su NATO bombardovanje 1999. godine i podrška nezavisnosti Kosova bile glavne teme u medijima čiji je cilj bio da izazovu negativna osećanja građana prema EU. Ove teme se često koriste kao univerzalna reakcija na svaki pokušaj da se istakne bilo koji pozitivan aspekt saradnje EU i Srbije. Namera njihovog iznošenja je da donacije, pomoć ili saradnja EU budu percipirane kao mnogo manja vrednost u odnosu na „štetu“ koju je EU nanela Srbiji „oduzimanjem“ dela njene teritorije.

Slično mnogim državama članicama EU, antievropski narativi u Srbiji fokusiraju se na pitanja vezana za nacionalni, verski i druge identitete, zbog čega je veća verovatnoća da će ostaviti dublji utisak na čitaoce nego priče o različitim aspektima saradnje EU i Srbije. Narativi su prilagođeni lokalnom kontekstu, uglavnom se vrte oko pitanja Kosova, dok je glavna razlika u tome što se mogu naći u mejnstrim medijima i često ih podstiču, pa čak i iniciraju vladajuće stranke.

Ovi negativni narativi koji imaju za cilj da izazovu emotivnu reakciju često su zasnovani na pogrešno protumačenim ili potpuno lažnim činjenicama. U poslednjem primeru, iz decembra 2021. godine, neki mejnstrim mediji izvestili su da je „Božić zabranjen u EU“ i da će „Srbija morati da odustane od Božića da bi se pridružila EU“. Priče su zasnovane na nacrtu smernica za komunikaciju za osoblje Evropske komisije, koje su kasnije povučene, u kojima se preporučuje da izbegavaju upotrebu reči „božićni praznici“ kako ne bi uvredili pripadnike drugih verskih grupa. Drugi primer je vest iz maja 2020. da će Srbija morati da prizna da je Nikola Tesla Hrvat ako želi da uđe u EU. Ovaj narativ je proizašao iz prezentacije na obrazovnoj veb stranici EU na kojoj je stranica o Hrvatskoj sadržala opis Tesle kao „hrvatskog naučnika“.

Nezainteresovanost i nerazumevanje funkcionisanja EU i njenih politika drugi je veliki izazov za novinare u Srbiji. Ovo je takođe problem sa kojim se suočavaju i druge zemlje, uključujući države članice EU. Međutim, dodatni „sloj“ ovog problema u Srbiji je činjenica da ona trenutno prolazi kroz proces pristupanja, sa dodatnim procedurama, uslovima i političkom dinamikom koje je potrebno objasniti građanima.

Proces pristupanja, međutim, često se pojednostavljuje i svodi na priznavanje Kosova kao jedinog realnog uslova, o čemu je već bilo reči. Naime, istraživanje Ministarstva za evropske integracije objavljeno u avgustu 2021. godine pokazalo je da, na pitanje šta najviše usporava put Srbije u EU, apsolutna većina (52%, što je 40% više od bilo kog drugog odgovora) smatra da je to „politika stalnog uslovljavanja i ucena koju EU sprovodi prema našoj zemlji“ (što je samo po sebi kontroverzan način da se ovo pitanje postavi).

---

⁹ Istraživanje javnog mnjenja Ministarstva za evropske integracije, avgust 2021, https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/avgust_21_sajt.pdf, Pristupljeno 9. februara 2022.

Prednosti reformi koje Srbija treba da sprovede i uslova koje treba da ispuni da bi postala članica EU teško je preneti u ovom kontekstu. Novinari su ponovo suočeni sa već postojećim pristrasnostima u populaciji koja se fokusira isključivo na to šta bi EU trebalo da uradi u procesu pristupanja Srbije, dok su sopstveni zadaci Srbije ili nedovoljno zastupljeni ili se jednostavno ignorišu. Tome ne pomažu ni državni zvaničnici koji spor put Srbije ka EU predstavljaju gotovo isključivo kao krivicu Unije.

Osim toga, da bi doneli informisanu odluku o procesu pristupanja Srbije EU, građani bi morali da budu na pravi način informisani o funkcionisanju i glavnim pitanjima u EU u celini, a ne samo da ih posmatraju kroz prizmu odnosa EU-Srbija. Ovi aspekti su skoro potpuno odsutni u mejnstrim medijima u Srbiji, o čemu svedoči istraživanje Biroa za društvena istraživanja (BIRODI) iz 2019. godine. Publikacija je pokazala da EU „samostalno“, tj. nezavisno od Srbije, na nacionalnim televizijskim kanalima dobija samo 3% vremena posvećenog globalnim akterima.

Istraživanje BIRODI-ja je takođe potvrdilo da je predsednik Aleksandar Vučić ubedljivo najdominantniji akter u medijskim izveštajima o spoljnim odnosima Srbije, što ga čini najvažnijim kreatorom narativa o svim globalnim akterima. Iza Vučića, po broju pojavljivanja u medijskim izveštajima, stali su Rusija, SAD, Vlada Srbije, pa tek onda Evropska unija.

Konačno, **razočaranost čitalaca nezavisnih medija u EU** zbog njene percipirane podrške vladajućoj stranci je još jedan faktor koji otežava rad profesionalnih novinara. Ovo je posebno važno jer bi upravo ovi čitaoci trebalo da budu publika koju je lakše privući profesionalnim pričama o EU.

Jedna od najzastupljenijih političkih tema u nezavisnim medijima 2021. godine bilo je pozicioniranje institucija EU, konkretno Evropskog parlamenta, prema krizi demokratije u Srbiji i njegovo posredovanje u dijalogu o izbornim uslovima između vladajućih i opozicionih partija. To je bio odraz očekivanja najviše proevropskih građana da će Unija pomoći ponovnom učvršćivanju demokratije u Srbiji. Rezultati procesa su gotovo jednoglasno ocenjeni kao razočaravajući.

Polarizacija u srpskom društvu između pristalica i protivnika vlasti je značajna, a institucije EU i države članice, koje održavaju dobre diplomatske odnose sa vlastima, dobijaju sve negativniju sliku među protivnicima vlasti, od kojih bi mnogi bili zainteresovani za profesionalne izveštaje o EU da nije razočarenja zbog „podrške“ koju ona daje Aleksandru Vučiću.

Ovaj problem se dodatno pogoršava zbog činjenice da se EU u većini srpske javnosti posmatra kao monolitni blok. Iako Evropski parlament, trans-evropske stranke, Evropska komisija i Savet EU, kao i svaka pojedinačna država članica, mogu imati različite stavove o Srbiji, nema dovoljno napora da se napravi razlika u medijskom izveštavanju o tome. Rezultat toga je da se aspekti politike EU koji nemaju nikakve veze sa stanjem demokratije u Srbiji ili procesom normalizacije Srbije i Kosova posmatraju u pozitivnom ili negativnom svetlu u zavisnosti od pozicioniranje „EU u celini“ prema ovim konkretnim političkim pitanjima.

Preporuke

Na osnovu analize političkog diskursa i medijskih narativa o pristupanju Srbije EU, kao i primera Češke, intervjuja sa češkim novinarima i statističkih analiza u Češkoj, mogu se dati sledeće preporuke. Namenjene su novinarima i predstavnicima civilnog društva koji imaju za cilj da izveštavaju o procesu pristupanja EU i prezentuju ga široj javnosti, ali i kreatorima politika koji donose odluke o strateškoj komunikaciji. Preporuke bi trebale da budu od pomoći kako onima koji imaju za cilj da obezbede kvalitetno objektivno izveštavanje, tako i onima koji zagovaraju pristupanje EU. Iako su preporuke prilagođene Srbiji, one se uglavnom odnose i na druge zemlje Zapadnog Balkana te se mogu koristiti širom regiona.

1. Ojačavanje narativa „šire slike“ o miru i prosperitetu

Pristupanje EU je strateški politički cilj Srbije, ali su motivi za ovaj strateški pravac godinama uglavnom zaboravljeni. Umesto da bude predstavljena kao izvor sredstava ili sterilna birokratska mašinerija, EU bi trebalo da bude predstavljena kao oruđe mira i prosperiteta za celi kontinent, a pristupanje EU kao put ka pripadnosti takvoj organizaciji, sa standardima koji treba usvojiti za dobro građana Srbije. Češki primer pokazuje da promovisanje malih beneficija paradoksalno rizikuje jačanje negativnog stava.

2. Patriotizam i članstvo u EU mogu ići zajedno

U Srbiji prevladava narativ da se patriotizam i proevropski stav međusobno isključuju. Ovaj narativ je posebno jak u Srbiji zbog sukoba 90-ih godina te podrške Zapada nezavisnosti Kosova, ali je takođe pojačan različitim kampanjama dezinformacija kako domaćih tako i spoljnih aktera. Slični narativi se mogu naći i u Češkoj. Međutim, istraživanja pokazuju da ova dva osećanja i potrebe – da pripadate uspešnoj zemlji i jakoj Evropi – mogu da postoje zajedno. Takođe, biti deo EU znači imati reč u svim pitanjima od značaja za Evropu i biti subjekat, a ne objekat spoljne politike EU.

3. Činjenice nisu dovoljne

Iako su činjenice veoma važne za pravilnu komunikaciju o EU i pristupanju EU, one nisu dovoljne za borbu protiv emocionalno nabijenih narativa. U slučaju Srbije, evidentno je da činjenice o pomoći pruženoj tokom pandemije jedva da utiču na javno mnjenje, koje je u velikoj meri oblikovano narativima vlade i provladinih medija. Stvaranje drugačijih narativa zahteva govornike koji mogu da se „povežu“ sa svojom publikom i zaobiđu te pristrasnosti.

4. Fokusrajte se na pitanja koja su bitna većini građana

Istraživanja u Češkoj pokazuju da često spominjane prednosti članstva u EU – poput lakšeg putovanja, rada ili studiranja u inostranstvu – nisu dovoljno važne za većinu češkog društva. Ključni delovi društva najviše su zabrinuti za opštu bezbednost, sigurnost svojih prihoda i zdravlje. Dok su u srpskom slučaju ove beneficije veoma cenjene među mladima, one takođe nemaju direktnu korist za većinu stanovništva. Iz tog razloga, pravilno komuniciranje prednosti članstva u EU znači pronalaženje tema koje bolje rezonuju među stanovništvom i odgovaraju na njihove glavne brige.

5. Razotkrivanje mitova i „lažnih vesti“ nema željene efekte

Istraživanje u Češkoj pokazuje da razbijanje mitova oko članstva u EU i pokazivanje kako dezinformacije funkcionišu može biti važno, ali samo ponavljanje „lažnih vesti“ i mitova znači da oni postaju još više zapamćeni. Takođe, razotkrivanje mitova bez ubedljive drugačije priče ima malo efekta na duži rok. U srpskom slučaju postoji nekoliko dugogodišnjih mitova o EU integracijama – možda je najpoznatiji da Srbima neće biti dozvoljeno da prave domaću rakiju kada uđu u EU – ali mnogo važniji je baraj lažnih vesti i dezinformacija usmerenih protiv članstva u EU. Iskustvo Srbije takođe pokazuje da je teško boriti se protiv ovakvih narativa, posebno ako ih promovišu državni zvaničnici ili uticajni mediji.

6. Izbegavajte složenu terminologiju

Dok je izveštavanje o procesu pristupanja EU bez složene terminologije praktično nemoguće, imajući u vidu složenost kako pregovora, tako i struktura EU i vlade koje su uključene u ovaj proces, mediji treba da izbegavaju da čitaoce preopterećuju tehničkim detaljima koje većina njih ne razume. „Poglavlja“, „klasteri“, „pregovaračke pozicije“ ponekad mogu sakriti jednostavnu činjenicu da je pristupanje EU proces usklađivanja sa standardima, propisima i politikama EU, uglavnom u korist samih građana. Unapređenje rada pravosuđa i borbe protiv korupcije čitaocima znače više od „obaveza u pregovaračkom poglavlju 23“.

7. Izbegavajte predstavljanje EU kao monolitnog aktera

EU očigledno nije monolitan akter, već složena celina u kojoj institucije kao što je Evropska komisija mogu slediti određenu agendu i slati određene poruke, ali i države članice mogu imati različite stavove. Ovo je još više komplikovano zbog mnoštva pozicija koje zauzimaju različite grupe unutar Evropskog parlamenta. Mediji imaju tendenciju da pišu kako je „EU dala zeleno svetlo“ ili „EU osudila“ ne uzimajući u obzir ove nijanse. Iako je objašnjenje institucionalnog uređenja EU direktno u suprotnosti sa prethodnom preporukom, potrebno je pronaći pravi balans između složenosti i pojednostavljenja kako bi se na pravi način prikazala politička dinamika i procesi učinili razumljivim.

8. Javni emiteri imaju važnu ulogu u izveštavanju o pristupanju EU

U slučaju Češke, većina mejnstrim medija je loše izveštavala o pitanjima EU zbog nezainteresovanosti i postojeće pristrasnosti stanovništva. Međutim, češki javni servisi, Češka televizija i Češki radio, imali su važnu ulogu u vezi sa tim jer nisu bili vođeni isključivo komercijalnim interesima već su imali obavezu da izveštavaju u javnom interesu. Sličnu ulogu bi mogli da imaju i javni servisi u Srbiji, RTS i RTV. Iako su ove dve televizije među retkim medijima sa dopisnicima iz Brisela, one ne proizvode mnogo analitičkih sadržaja niti debata emisija koje pokrivaju pitanja vezana za evropske integracije. Posvećivanje veće pažnje ovim pitanjima moglo bi značajno unaprediti javnu debatu o pristupanju EU.

TRANSITION

**CENTAR
SAVREMENE
POLITIKE**
EU-RS THINK TANK

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.